

Психічний розвиток дітей молодшого шкільного віку

Молодшим шкільним вважається вік від 6-7 до 11-12 років. Це є період рівномірного росту організму дитини. Зазвичай дівчатка дещо переважають у рості хлопців. Кістки скелету молодшого школяра є досі гнучкими, тому необхідно слідкувати за осанкою. Відбувається окостеніння фаланг пальців. Окостеніння зап'ястя завершується в 10-13 років, тому діти цього віку швидко стомлюються при малюванні та письмі. Також поступово зростаються кістки тазу, тому дитину обмежують у перенесенні ваги.

Випадають до 20 молочних зубів, замість них виростають постійні, які не відповідають розміру рота і здаються великими.

Активно розвивається м'язова система, діти майже постійно знаходяться у русі, але дрібні м'язи розвиваються повільніше, тому в дітей молодшого шкільного віку рухи мають недостатню координацію.

Очі дитини досить швидко змінюють свою форму залежно від відстані до предмету, тому потрібно слідкувати за правильністю відстані під час письма або читання.

Розвиток нервової системи характеризується підвищенням рухливості нервових процесів, збільшенням врівноваженості процесів збудження та гальмування, зростанням ролі другої сигнальної системи у вищій нервовій діяльності.

Психічний розвиток дітей дошкільного віку характеризується насамперед виникненням **кризи семи років**. Вона символізує перехід від дошкільного до молодшого шкільного дитинства.

Основними симптомами кризи є:

- втрата безпосередності поведінки (дитина починає думати перед тим як діяти);
- прояви манірності поведінки, кривляння (демонстрація невластивих дитині якостей);
- симптом "гіркої цукерки" (приховування почуттів, що символізує появу внутрішньої оцінки).

Зміст кризи семи років полягає у наступному:

- народжується "соціальне Я" дитини;
- з'являється нове внутрішнє життя дитини: переживання узагальнюються, це спричиняє появу стійких афективних комплексів, в результаті внутрішнє життя дитини накладається на зовнішнє, при цьому вони не відповідають одне одному;
- виникає новий рівень самосвідомості - внутрішня позиція, з'являється ставлення до самого себе, дитина розуміє ставлення інших до себе;
- з'являються цінності, моральні норми;
- закріплюється стійка особистісна риса: мотив досягнення успіху, на що впливає самооцінка і рівень домагань;
- змінюється структура поведінки: з'являється раціональна та емоційна оцінка результатів своїх дій.

Анатомо-фізіологічний розвиток та поступове розв'язання кризи призводять до таких психологічних новоутворень:

- 1) довільність психічних процесів;

2) з'являється внутрішній план дій;

3) з'являється рефлексія (осмислення умов, закономірностей і механізмів своєї діяльності), а також самооцінка та самоконтроль.

З 6 або 7 років (в залежності від психологічної готовності) дитина починає ходити до школи. В результаті цього змінюється її соціальне оточення і тип провідної діяльності. Це спричиняє зміну **соціальної ситуації розвитку**, яка тепер має таку схему:

Дитина <-> Навчання <-> Соціальне оточення

Соціальне оточення дитини молодшого шкільного віку розширюється: в ньому з'являються однокласники та вчитель. В умовах нової провідної діяльності (навчання) потрібно дотримуватись нових форм поведінки, тому взаємини з дорослими перебудовуються. Вчитель для молодшого школяра є авторитетом, а взаємодія у навчанні відбувається через оцінку. Ігрова діяльність не зникає, вона є основною і продовжує розвиватись.

Основні протиріччя молодшого шкільного віку проявляються в труднощах, які зустрічаються у навчальній діяльності та соціальній взаємодії з однокласниками і вчителем. Наведіть їх приклади самостійно.

Розглянемо психологічні особливості навчання, як провідної діяльності молодших школярів.

Основними компонентами навчальної діяльності є: 1) дії та операції по оволодінню змістом навчання; 2) мотиви і форми спілкування "вчитель-учень" та "учень-учень"; 3) результати навчання, його контроль та оцінка.

До основних складових навчальної діяльності молодших школярів належать наступні.

1. Змістові складові - це *вимоги до змісту навчання* (науковість, духовність...); необхідність *тривалого утримання уваги* учнів на конкретному; *оптимальна кількість навчального матеріалу*.

2. Цільові складові. У навчанні цілі є більш складніші ніж у грі, вони визначаються змістом навчальної програми. Також виникає різниця між цілями, які ставить вчитель й тим, як їх сприймає та усвідомлює учень.

3. Мотиваційні складові. Мотиви навчання першокласників дуже різноманітні. Їм подобається читати, писати, лічити, вони уважно слухають оповідання. Але інтерес виникає до процесу навчання, а не до його оцінки. При цьому переважають ігрові мотиви, саме вони і спонукають до учбових дій. З віком інтерес до навчання збільшується.

4. Операційні складові - це нові операції, дії та уміння для оволодіння знаннями. Молодші школярі можуть виконувати орієнтовні, виконавчі, контролюючі, завершальні, згорнуті та розгорнуті дії. Уміння молодших школярів характеризуються повільністю їх утворення, частими помилками, довільністю уваги та свідомим контролем виконання.

5. Емоційно-вольові складові. Майже вся навчальна діяльність пов'язана із стресами учнів та вчителів. Вони виникають при виконанні не дуже приємних навчальних завдань, неможливості їх виконання у поставлені строки, одержанні небажаної оцінки. Якщо стрес є невеликим, то він стимулює учнів до учіння.

6. Комунікативні складові. Для молодшого школяра зростає значення слова і мовлення (усного, а потім писемного). Учні дуже активно сприймають кожне слово та дії вчителя.

7. Результативні складові. Результатами навчальної діяльності є знання, уміння, психічний розвиток та вихованість дитини. Причини неуспішності можуть бути *зовнішні* (захворювання, перевантаження тощо), або *внутрішні* (неуважність, відсутність інтересу, порушення дисципліни, непосидючість...).

8. Контрольно-оцінні складові. До них належить контроль навчальної діяльності з боку вчителя та батьків, самоконтроль учня. При оцінці учіння дитини слід оцінювати саме результати цього процесу, а не учня.

Розглянемо особливості розвитку психічних процесів та мовлення молодших школярів.

Відчуття та сприймання молодших школярів характеризуються високою гостротою зору та слуху, доброю орієнтацією у формах та кольорах. Сприймання стає довільним. Вдосконалюється робота аналізаторів, що дозволяє розрізняти відтінки кольорів, висоту звуків і т.д. Тому для молодших школярів корисно бувати у "яскравих" місцях, відвідувати уроки музики. Також молодші школярі вже досить легко сприймають поняття "ліве" та "праве". У них розвивається *спостереження*. Вміють розрізняти годину, день, тиждень, але погано сприймають поняття "хвилина", "місяць" та хронологічні дати. Дуже важко дітям цього віку сприймати перспективу.

Розвиток пам'яті молодших школярів характеризується зміною способів запам'ятовування: у I та II класі повторюються окремі слова, в III -повторюються групи слів (слова групуються за певними ознаками), в IV класі використовуються логічні прийоми запам'ятовування. Поступово підвищується здатність заучувати і відтворювати. Зростає *продуктивність, обсяг, міцність, точність* запам'ятовування. Відбувається зміна співвідношення *мимовільного* і *довільного* запам'ятовування (у бік другого) та образної і словесно-логічної пам'яті.

Мислення молодших школярів починає функціонувати на рівні конкретних операцій. Дитина може розуміти і давати визначення. Операції *аналізу* і *синтезу* починають пов'язуватись при порівнянні об'єктів. Аналіз поступово переходить в абстрагування. Узагальнення спочатку відбувається перцептивно - практичним способом, потім переходить в уявно-мовний спосіб. Зростає кількість *індуктивних* та *дедуктивних умовисновків*.

Уява в молодшому шкільному віці є надзвичайно бурхливою, яскравою, некерованою. Відтворювальна уява вдосконалюється: вона стає більш реалістичною і керованою. Відбувається перехід від репродуктивних форм уяви до творчої. Зростає вимогливість дитини до образів уяви. Зростає швидкість утворення образів фантазії. Виникають бажання, здійснення яких випереджає можливості сучасної науки.

У молодших школярів переважає *мимовільна* увага (яка досить активно розвивається). Відповідно цьому будується навчальний процес, в якому використовується яскраве методичне забезпечення. Поступово розвивається довільна увага.

Розвиток мовлення молодших школярів насамперед характеризується свідомим вживанням різних форм слова. Діти цього віку можуть застосовувати у спілкуванні такі форми мовлення, як повторення, монолог, колективний монолог, повідомлення, критика, наказ, прохання, погроза, питання, відповіді. З другого класу діти починають переносити слова в нові ситуації. Поступово зростає швидкість письма і читання, підвищується їх якість. З третього класу діти починають правильно виділяти розділові знаки, читають з інтонацією, паузами, вільно, повно і послідовно переказують прочитане. Також збільшується темп читання. Важливим новоутворенням є мовчазне читання, оскільки це символізує появу внутрішнього мовлення.